बैतडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययरत विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको अध्ययन

जानकी कुमारी साउँद
परीक्षा क्रमाङ्क : २८७१०३६७/०७३
त्रि.वि. दर्ता क्रमाङ्क : ९-२-४०४-०३-२०१०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्र
नेपा.शि. (५४४) पाठ्यांशको
प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

२०७५/२०१८

प्रतिबद्धता पत्र

यस शोध प्रतिवेदनभित्रका सामग्रीहरू कहीँ कतैबाट साभार गरिएका होइनन् । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका पनि छैनन् । तसर्थ शोध प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७५/०२/१३

....

जानकी कुमारी साउँद

शोधार्थी

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको शोधपत्र (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको प्रस्तुत **बैतडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको यो शोधपत्र शोधार्थी जानकी कुमारी साउँदले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्रबाट म सन्तुष्ट भएकाले मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

उपप्रा. मुरलीधर घिमिरे

(शोधनिर्देशक)

मिति : २०७५/०२/१५

May 29, 2018

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको शोधपत्र (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि छात्रा जानकी कुमारी साउँदले **बैतडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको अध्ययन** शीर्षकमा तयार पार्नुभएको प्रस्तुत शोधपत्र नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)	....
२.	प्रा.डा. शर्वराज आचार्य (शोध विशेषज्ञ)	....
३.	उपप्रा. मुरलीधर घिमिरे (शोधनिर्देशक)	....

मिति : २०७५/०३/०४

June 18, 2018

कृतज्ञता ज्ञापन

शोधपत्र तयार गर्ने कार्य आफैँमा एक महत्त्वपूर्ण, गहन र जटिल प्रक्रिया हो । कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्दा धैर्य, लगनशील र कडा मिहिनेतको आवश्यकता पर्दछ । 'बैतडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले मेरा श्रद्धेय गुरु उपप्रा. श्री मुरलीधर घिमिरेको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा कुशल निर्देशन गर्नुभएकोमा सर्वप्रथम उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । त्यसै गरी शोध लेखनका क्रममा अमूल्य सुझाउ र सल्लाह दिनहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईप्रति पनि म कृतज्ञ छु । साथै नेपाली भाषा शिक्षा विभागका आदरणीय गुरुहरू प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी, प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेल, सहप्रा. रविकिरण अधिकारी, सहप्रा.डा. माधवप्रसाद पौडेल, सहप्रा.डा कुश्मिला भट्टराई, डा. राजेन्द्र खनाल, श्री गणेश बोहरा र आदरणीय दिदी तारा अधिकारीप्रति म कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

सामग्री सङ्कलनका क्रममा विशेष सहयोग पुऱ्याउनु हुने जीवनसाथी आदरणीय श्री चन्द्र बोहराका साथै सम्बन्धित विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक र विद्यार्थीहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु । उज्ज्वल भविष्यको कामना गरी मेरो पढाइ र प्रगतिको निरन्तरताका लागि सहयोग गर्नु हुने आदरणीय पिता श्री शेरसिंह साउँद र आदरणीय माता श्री गोमती साउँद, दाजुहरू र भाइहरू प्रति म सदैव ऋणी छु । साथै प्रस्तुत शोधपत्रलाई छिटो, छरितो एवम् शुद्ध रूपमा टङ्कन गरिदिनुहुने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली शिक्षा विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछ ।

जानकी कुमारी साउँद

शोधार्थी

शोधशार

वैतडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको सारांश लेखन क्षमता शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर चौथो सत्रको शोधपत्र (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि यो शोधपत्र तयार पारिएको छ । समग्र विद्यार्थीहरुको सारांशलेखन क्षमता पत्ता लगाउनु, विद्यालय प्रकृतिका आधारमा र लैङ्गिकताका आधारमा सारांश लेखन क्षमता अध्ययनको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु जस्ता उद्देश्यहरुमा आधारित भएर यस शोधकार्यलाई सम्पन्न गरिएको छ ।

यसरी बैतडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको सारांशलेखन कार्यलाई परीक्षण गर्नुपूर्व विभिन्न अध्ययनको समीक्षाबाट अवधारणात्मक ढाँचा निर्माण गरी त्यसैका आधारमा तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ । उल्लिखित सारांश लेखन क्षमतालाई समग्रमा हेर्दा निम्न र मध्यम स्तरको सारांश लेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरु ७७ प्रतिशत र उच्च र अति उच्च सारांश लेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरु २३ प्रतिशत रहेकाले समग्रमा सारांशलेखन क्षमता हेर्दा मध्यम रहेको पाइन्छ । विद्यालय प्रकृतिका आधारमा सामुदायिक विद्यालयको सारांश लेखन क्षमता निम्न र मध्यम स्तरमा ८० प्रतिशत, उच्च र अति उच्च स्तरमा २० प्रतिशत र संस्थागत विद्यालयको सारांश लेखन क्षमतामध्ये ७४ प्रतिशत, उच्च र अति उच्च स्तरमा २६ प्रतिशत रहेकाले सामुदायिक विद्यालयको भन्दा संस्थागत विद्यालयको सारांश लेखन क्षमता राम्रो रहेको र लैङ्गिकताका आधारमा छात्रको सारांश लेखन क्षमतालाई हेर्दा निम्न, मध्यम स्तरमा ७८ प्रतिशत र छात्राको उच्च र अतिउच्च स्तरमा २२ प्रतिशत सारांश लेखन क्षमता निम्न र मध्यम स्तरमा ७० प्रतिशत (उच्च र अति उच्च स्तरमा ३० प्रतिशत रहेकाले छात्राको सारांश लेखन क्षमताभन्दा छात्रको सारांश लेखन क्षमता राम्रो रहेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ ।

सङ्क्षेपीकृत सूची

उपप्रा. :	उपप्राध्यापक
क्र.सं. :	क्रम सङ्ख्या
प्र.:	प्रतिशत
त्रि.वि. :	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपा.शि. :	नेपाली शिक्षा
वि.सं. :	विक्रम सम्वत्
प्रा.डा. :	प्राध्यापक डाक्टर
मा.वि.:	माध्यमिक विद्यालय

शोधमा प्रयुक्त परिभाषिक पद, पदावली र तिनको सान्दर्भिक अर्थ

संस्थागत विद्यालय : सरकारद्वारा अनुमति प्राप्त कम्पनी ऐनअन्तर्गत सञ्चालित विद्यालय

सामुदायिक विद्यालय : सरकारी अनुदानमा आधारित तथा समुदायद्वारा सञ्चालित विद्यालय

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय - एक
शोध परिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४	शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयता	२
१.५	अध्ययनको सीमाङ्कन	३
१.६	शोधपत्रको रूपरेखा	४

अध्याय - दुई
पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१	पूर्वकार्यको समीक्षा	५
	२.१.१ पुस्तक समीक्षा	५
	२.१.२ शोधकार्यको समीक्षा	७
२.२	अवधारणात्मक ढाँचा	१३
	२.२.१ सारांश लेखनको परिचय	१३
	२.२.२ सारांश लेखनका विधि वा कार्यकलाप	१३
	२.२.३ सारांश लेखनमा हुनुपर्ने गुणहरू	१५
	२.२.४ सारांश लेखन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू	१६
	२.२.५ सारांश लेखन क्षमताको आवश्यकता, महत्त्व र प्रयोजन	१७
	२.२.६ लेखाइ सीप र सारांश लेखनको सम्बन्ध	१८

अध्याय - तीन
अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१	पृष्ठभूमि	१९
३.२	जनसङ्ख्या पहिचान	१९
३.३	नमुना छनोट	१९
३.४	सामग्री सङ्कलनका साधनहरू	२०
	३.४.१ प्राथमिक स्रोतका सामग्रीहरू	२०
	३.४.२ द्वितीयक स्रोतका सामग्रीहरू	२०
३.५	सामग्री निर्माण	२०

३.६	पूर्वपरीक्षण र मानकीकरण	२०
३.७	परीक्षणको कार्यान्वयन	२१
३.८	उत्तरपुस्तिका परीक्षण	२१
३.९	तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण	२१

अध्याय - चार

समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको अध्ययन

४.१	पृष्ठभूमि	२३
४.२	प्रतिशतका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता	२३
४.३	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता	२५
४.४	निष्कर्ष	२६

अध्याय - पाँच

विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको सारांश लेखत क्षमताको अध्ययन

५.१	पृष्ठभूमि	२७
५.२	प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता	२७
५.३	प्रतिशतका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता	२९
५.४	प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तुलना	३०
५.५	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता	३२
५.६	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता	३३
५.७	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तुलना	३५
५.८	निष्कर्ष	३७

अध्याय - छ

लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको अध्ययन

६.१	पृष्ठभूमि	३८
६.२	प्रतिशतका आधारमा छात्रहरूको सारांश लेखन क्षमता	३८
६.३	प्रतिशतका आधारमा छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमता	४०

६.४ प्रतिशतका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तुलना ४१

६.७ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रहरूको सारांश लेखन क्षमता ४३

६.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमता ४४

६.७ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तुलना ४५

६.८ निष्कर्ष ४६

अध्याय - सात

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१ सारांश ४८

७.२ निष्कर्ष ५२

७.३ उपयोगिता ५४

७.३.१ नीतिगत तह ५४

७.३.२ प्रयोगात्मक तह ५४

सन्दर्भसामग्री सूची ५६

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

तालिका सूची

पृष्ठ

१. प्रतिशतका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क २३

२. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क २५

३. प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क २७

४. संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क २९

५. सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ३१

६. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ३२

७. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ३४

८. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ३५

९. प्रतिशतका आधारमा छात्रहरूको सारांश लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क तथ्याङ्क ३८

१०. प्रतिशतका आधारमा छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क तथ्याङ्क ४०

११. प्रतिशतका आधारमा छात्र र छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ४१

१२. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ४३

१३. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ४४

१४. मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क ४५

चित्रसूची

पृष्ठ

१.	प्रतिशतका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	२४
२.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	२५
३.	प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	२८
४.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	२९
५.	प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमता तथ्याङ्क	३१
६.	मध्यमानका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	३३
७.	मध्यमानका आधारमा संस्थान विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश क्षमताको तथ्याङ्क	३४
८.	मध्यमानका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	३६
९.	प्रतिशतका आधारमा छात्रहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	३९
१०.	प्रतिशतका आधारमा छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	४०
११.	प्रतिशतका आधारमा छात्र र छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	४२
१२.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	४३
१३.	मध्यमानका आधारमा छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	४४
१४.	मध्यमानका आधारमा छात्र र छात्राहरूको सारांश लेखन क्षमताको तथ्याङ्क	४६